

Світлана Леонідівна Бондарчук

викладач-методист кафедри мистецьких дисциплін

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID iD: 0000-0002-9088-9258

**ЗМІСТ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Svitlana Bondarchuk

teacher-methodologist of the department of artistic disciplines

Communal institution of higher education

«Bar Humanitarian and Pedagogical College

named after Mykhailo Hrushevskyi»

**CONTENTS OF COMPETENT TRAINING
OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS**

Анотація. У статті висвітлено змістовно-компетентну структуру фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, що ґрунтується на компетентнісному підході. Визначено, що головним завданням професійної педагогічної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Доведено, що особистісні, змістовні та діяльнісні якості вважаються головними чинниками становлення вчителя образотворчого мистецтва як компетентного, професійного фахівця. Основними компонентами професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва визначено професійно-особистісні, професійно-змістовні та професійно-діяльнісні компетентності.

Ключові слова: учитель образотворчого мистецтва, компетентність, фахова підготовка, структура компетентності.

Abstract. The article highlights the content-competent structure of professional training of future teachers of fine arts, which is based on the competence approach. It was determined that the main task of professional pedagogical education is the training of a qualified employee of the appropriate level and profile, competitive in the labor market, competent, fluent in the profession and oriented in related fields of activity, ready for constant professional growth, social and professional mobility. It has been proven that personal, substantive and operational qualities are considered the main factors in the formation of a fine art teacher as a competent, professional specialist. The main components of the professional competence of the future art teacher are defined as professional-personal, professional-content and professional-active competences.

Key words: art teacher, competence, professional training, structure of competence.

Сьогодні, коли країна знаходиться у стані війни, в освіті відбувається чимало змін. Як зазначено у Законі України «Про освіту», метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя у суспільстві та до цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [1]. Оновлення системи навчання і виховання підростаючого покоління вимагає формування нової генерації педагогів, здатних протистояти викликам часу, і навчати цього своїх учнів. Не остання місце у цьому процесі відводиться компетентнісній підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Загальновідомим є факт позитивних впливів різних видів мистецтв на формування особистості. Через емоційну складову, через гармонію, через приклади, що западають до душі, через ознайомлення з мистецькою спадщиною Батьківщини, через власні творчі експерименти укріплюється естетичне сприймання оточуючого середовища, стає більш результативним етичне

виховання, міцнішає дух людини, її любов до життя і його справжніх цінностей, формується бережливе ставлення до прекрасного, до народних традицій, до етносу та повага до інших культур.

Щоб вплив мистецтва на підростаюче покоління був повноцінним, потрібні відповідальні компетентні вчителі, що не лише озброять учнів знаннями, вміннями і навичками з теорії, практики мистецтва та з мистецтвознавства, а прищеплять зацікавленість, любов до предмету, навчать бути митцями у реальному житті. Особистісно зорієнтована мистецька освіта у педагогічних коледжах, інститутах, університетах, академіях сприяє становленню нового типу особистості художника-педагога. Діє принципово новий підхід до процесу формування професійної компетентності студентів мистецьких художніх факультетів. Сьогодні важливим є не тільки те, що знає майбутній фахівець, але й те, що він уміє робити, як саме застосовує набуті знання та вміння, чи здатен до високого рівня професійної діяльності.

Проблему підготовки майбутніх художників-педагогів, орієнтованих на професійну діяльність у сфері початкової та середньої освіти досліджували такі вчені як О. Білявська, Л. Масол, О. Овчарук, Г. Падалка, М. Резніченко, О. Рудницька, С. Федун, О. Шевнюк та ін.

Розмірковуючи про професійну компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, ми зосереджуємо увагу на аспекті сформованості у студентів особистісних, змістовних та діяльнісних якостей, оскільки вважаємо їх головними чинниками становлення педагога-художника як компетентного професійного фахівця. З огляду на це виникає необхідність в аналізі та обґрунтуванні означених якостей як ключових у професійному становленні майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Метою статті є висвітлення змісту компетентісної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва, здатних до реалізації оновлених задач Нової української школи в умовах сьогодення.

Беручи за основу класифікацію О. Овчарук та Н. Лобанової, до основних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого

мистецтва ми відносимо професійно-особистісний, професійно-змістовний та професійно-діяльнісний [4, с. 17].

Всупереч думці багатьох пересічних громадян, професія вчителя є однією з найскладніших, оскільки передбачає відповідальну, постійну творчу освітню роботу з молоддю. Саме від учителя значною мірою залежить світогляд учня, рівень впевненості у своїх знаннях та уміннях, рівень гуманності, здатності до альтруїзму. Звичайно, таку місію зможе виконати лише відповідальний, вмотивований, підготовлений фахівець. Тому важливим компонентом професійної компетентності вчителя-художника є професійно-особистісний, показники якого відповідають за моральну готовність студентів до подальшої професійної діяльності, забезпечують усвідомлення ними всієї відповідальності та вагомості обраної професії. До показників цього компоненту ми відносимо мотиваційний, ціннісний елементи та самоосвіту, тим більш, що у програмах НУШ відбувається повна або часткова інтеграція різних видів мистецтва. Візуальне образотворче мистецтво тісно переплітається з мистецтвом музичним. Від сучасного шкільного вчителя вимагаються нові знання, уміння навички. А головне, у головах студентів має відбутись справжня революція, вони мають навчитись сприймати мистецтва у їх синтезі, сприймати мистецькі паралелі, спільну стилістику, символіку, проводити аналогію між світом кольорів, ліній та світом мелодійних звуків, пластичних рухів. На відміну від початківців, майбутній учитель має навчитись від педагогів-наставників систематизувати інформацію, помічати деталі й створювати нові мистецькі продукти, самостійно експериментувати, творити у мистецькому просторі, щоб з часом передавати ці компетенції вже своїм учням [3, с.4].

Мотиваційний показник передбачає потребу людини досягати бажаного результату. Мотивація – це ціла система інтересів, мотивів, спонукань, властивих особистості, що стосуються досягнення професійної компетентності. Такий тип мотивації характеризується вирішенням внутрішніх розбіжностей між досягнутим і необхідним рівнем професійної компетентності майбутнього

вчителя. Мотивуючи студентів, педагоги-наставники передають їм і саме уміння мотивувати у майбутньому учнів школи.

Завданням майбутнього учителя мистецтва є виховання всебічнорозвиненої особистості школяра, тому сам викладач образотворчого мистецтва повинен мати чітко сформовану життєву позицію, бути відповідальним, соціально активним та цілеспрямованим, усвідомлювати власну громадянську відповідальність перед країною за виховання молоді та вчити цього своїх студентів. Першим показником мотиваційного елементу є саме громадянська відповідальність. Одним із завдань громадянського виховання є усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю. Людина, що володіє цією якістю, зазвичай, є соціально активною [2].

Рівень реалізації особистістю власних педагогічних умінь у соціальному середовищі, здатність спонукати себе та інших людей до спільної праці заради досягнення поставленої мети, стійкий інтерес до роботи з людьми – головні якості, що характеризують соціальну активність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Він не просто відпрацьовує предметні години в школі, а змушує дітей і підлітків мислити, висловлювати засобами мистецтва свою думку, організовує різноманітні заходи, виставки, піднімає впевненість учнів у своїх силах, у своїй значимості. Активний викладач вищого навчального закладу власним прикладом має навчити студентів азам соціальної і творчої активності.

І викладачі, і студенти мають розуміти цінність життя, життєстверджувального мистецтва, активної мистецької позиції. З цього витікає, що наступним показником професійно-особистісного компонента є ціннісний компонент. Він забезпечує формування таких необхідних рис та якостей, які свідчать про чітко сформовані ціннісні орієнтації вчителя-художника, повну готовність до здійснення професійної діяльності, до роботи з дітьми. При тому головними критеріями ціннісного компонента мають бути гуманність та професійні педагогічні позиції, конструктивні установки вчителя мистецтва.

Гуманність передбачає, насамперед, наявність таких рис як емпатія, толерантність, такт, вміння знайти в людині позитивне, доброзичливість, справедливість, терпимість стосовно різних стилів життя оточення, здатність слухати інших людей та брати до уваги те, що вони говорять. Без цього робота з дітьми може нанести навіть шкоду, нелюбов до навчального предмету. Світ мистецтва містить великий арсенал інструментів щодо виховання перелічених позитивних якостей. Не слід забувати, що студенти часто копіюють підходи своїх викладачів-наставників і ретранслюють поведінку, підходи вже у власній педагогічній діяльності. Викладач може навчити навіть альтруїзму, показати, що інколи в професійній діяльності виникають ситуації, які вимагають від учителя бути вище своїх власних бажань та потреб і віддати безумовний пріоритет потребам учня, оберігаючи гідність свою і дитини [2].

Виходячи з того, що сучасній школі необхідні вчителі, здатні самостійно оцінювати свою професійну компетентність та педагогічну діяльність, ми внесли до структури професійно-особистісної компетентності художника-педагога такий компонент як самоосвіта. Загальновідомо, що освіта людини ніколи не закінчується: пройшовши початкову, середню, вищу ланки освіти, особистість продовжує навчання у процесі самоосвіти, цікавитися новітніми методами та формами здобуття й засвоєння інформації. Проте перш ніж займатися самоосвітою, вчитель повинен вміти об'єктивно оцінити реальний рівень знань та вмінь, реальний рівень розвитку особистісних якостей, а також розробити індивідуальний план саморозвитку, самоосвіти. Самооцінка як передумова самоосвіти є властивістю свідомості, що властива кожній людині та веде до осмислення власних дій і вчинків. Вчені розглядають самооцінку як «судження особи про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей відповідно до певного еталона, зразку; вияв оцінного ставлення людини до себе. Самооцінка є результатом мисленневих операцій – аналізу, порівняння і синтезу» [5, с. 305].

Наступним компонентом професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва є професійно-змістовний, до складу якого ми відносимо безпосередньо систему знань та вмінь, необхідних майбутньому

вчителю-художнику для його подальшої професійної діяльності, тобто інформаційний та мистецький показники.

Кожен студент мистецьких кафедр розуміє в процесі навчання та під час проходження різноманітних педагогічних практик, що він має накопичити у собі певний арсенал знань, умінь і навичок, якими буде у майбутній педагогічній діяльності ділитись вже із своїми учнями. Професійно-змістовний компонент професійної компетентності молодого вчителя передбачає інформаційний елемент, критеріями якого є науково-теоретичний рівень сформованості педагога, що передбачає вміння досліджувати спірні питання, шукати істину в конкретній освітній галузі та вміння аналізувати, систематизувати інформацію, отриманої з наукової літератури. Часто ці якості потрібні при аналізі мистецьких творів, розгляданні матеріалів історичного, етнографічного характеру. І навіть при роботі над класифікаційною системою образотворчого мистецтва, над його термінологією, щоб уникнути плутанини, незручних моментів, варто бути досить обізнаним фахівцем із схильністю до наукової аналітики.

Характеристика мистецького показника професійно змістовного компоненту професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва неможлива без урахування гедоністичної якості. Учитель і студенти, а потім і учні школи мають навчитись отримувати задоволення від процесу та результатів педагогічної та художньо-творчої спільної діяльності. Відсутність позитивного настрою є явищем заразним. Сприйняття мистецтва без емоційного переживання, без позитивного емоційного навіювання перетворить навчально-виховний процес у «сухе», нецікаве, одноманітне заучування, що є неприпустимим на уроках мистецтва.

На основі професійно-особистісного та професійно-змістовного компонентів професійної компетентності вчителя образотворчого мистецтва ґрунтується компонент професійно-діяльнісний. Адже професійна мистецька діяльність неможлива без попередньої теоретичної підготовки, без психологічної, індивідуально-особистісної готовності вчителя до практичної реалізації своїх умінь, без готовності до спілкування в колективі, без вміння

об'єктивно оцінити власні досягнення у практичній діяльності. Тому логічно до показників професійно-діяльнісного компоненту належать психолого-педагогічний, комунікативний та проєктивно-рефлексивний, кожен з яких має свою підструктуру.

Випускники мистецьких художньо-графічних факультетів повинні досконало володіти теоретичними знаннями, принципами базових художніх предметів, таких як «Кольорознавство», «Композиція», «Основи перспективи», «Пластична анатомія» «Методика викладання інтегрованого курсу «мистецтво» тощо. Вони мають бути обізнаними в системі інтегративних зв'язків між навчальними дисциплінами. Крім того, вчитель мистецтва повинен володіти базовими і оновленими психолого-педагогічними концепціями навчання та виховання. Тому рівень загальнотеоретичних, методологічних і спеціальних знань випускника мистецьких факультетів, знання сучасних методик, загальнодидактичних принципів, прийомів, методів, вміння творчо застосувати ці знання на практиці стали головними показниками психолого-педагогічного компонента професійно-діяльної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Хоч художники працюють переважно мовчки, але професія вчителя передбачає постійне перебування особистості в колективі, вербальне та невербальне спілкування з колегами та вихованцями, то комунікативний компонент професійно-діяльної компетентності надзвичайно важливий для майбутнього вчителя мистецтва. На нашу думку, головними показниками комунікативного компонента майбутнього вчителя-художника повинні стати адаптація, педагогічний такт, гнучкість та мобільність. Під адаптацією ми розуміємо наявність емоційної стійкості в різних умовах професійної діяльності, вміння пристосовуватися до змін, до нових умов, які можуть виникати у процесі педагогічної діяльності.

Педагогічний такт передбачає вміння спілкуватися з учнями, колегами, керівництвом. Спілкування вчителя зі своїми колегами та вихованцями повинне базуватись на взаємоповазі, доброзичливості, чуйному відношенні до

співрозмовника, оскільки від способу і характеру спілкування сторін залежить успішність всього мистецького навчання і ефективність виховання засобами мистецтва.

Сучасна адаптивна мобільність вчителя проявляється в його здатності до творчого засвоєння нових видів діяльності та уникання застарілих стереотипів. При цьому вона передбачає позитивне ставлення наставника і учнів щодо нового, впевненість у своїх силах в процесі його засвоєння, самостійне перенесення раніше засвоєних знань і умінь в нові ситуації, бачення проблеми з різних рольових позицій, комбінування раніше відомих способів діяльності у новій ситуації, гнучкість власних настанов особистості.

До професійно-діяльнісного компоненту професійної компетентності важливо віднести проєктивно-рефлексивний показник, який передбачає контрольну-оцінну діяльність майбутнього учителя стосовно власної професійної діяльності і діяльності учнів. Йдеться про вміння вчителя визначити правильність та доцільність поставленої мети, відбору форм та методів роботи, врахування вікових особливостей учнів, розуміння причини своїх і учнівських успіхів та помилок.

Проаналізувавши основні педагогічні та особистісні якості, необхідно для формування професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, ми можемо виділити мистецький показник, як такий, який, на нашу думку, необхідний для професійної компетентності саме молодого педагога-художника. Тобто ми вважаємо, що мистецька компетентність – це компетентність, яка повинна бути сформована в учителя мистецтва на високому рівні, оскільки мистецтво є сферою його безпосередньої педагогічної діяльності.

Ціннісно-смісловий показник пов'язується з ціннісними орієнтирами студентів (майбутніх учителів образотворчого мистецтва), їхньою здатністю розуміти і любити світ мистецтва, орієнтуватися в ньому, розуміти його призначення, розуміти власне творче призначення.

Загальнокультурний показник професійно-діяльнісного компоненту професійної компетентності включає, на нашу думку, коло питань, в яких

студент має бути обізнаним досить якісно. Сучасні шкільні програми містять багато полікультурного матеріалу про традиції і мистецьке життя різних народів світу, що зацікавлює учнів та сприяє формуванню поважного ставлення до різних етносів, до їх розмаїття, їх символізму, філософської ментальної складової. Учні мають шанс доволі повноцінно уявляти культурне і мистецьке життя народів різних континентів, країн. У порівнянні краще пізнається і власна вітчизняна традиційна і сучасна культура. Але учитель має володіти інформацією в більш широких рамках, ніж подається у текстах та ілюстраціях посібників і навчальних відеоматеріалах, щоб не лише зчитувати мінімальний об'єм інформації учням, а демонструвати більшу обізнаність, інтригуючи і впливаючи на рівень зацікавленості школярів, що у свою чергу доведе учням важливість і цікавість матеріалів про особливості національної та загальнолюдської культури, духовно-моральної основи життя людини, різних народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ та художньо-мистецьких традицій. Формування професійної компетентності неможливе сьогодні без інтеграційного показника, оскільки він передбачає знання національних та світових культурних цінностей, досягнень; усвідомлення інтеграційних властивостей знань у сфері мистецтва; комплексне використання вчителем-художником у своїй професійній діяльності знань та вмінь із різних сфер мистецтва [3, с. 6].

Таким чином, головним завданням професійної підготовчої освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціально та професійної мобільності. Окреслюючи основні компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, ми звертали увагу на ті елементи та показники, які дозволяють творчо реалізувати свій особистісний потенціал в сфері мистецької діяльності.

Але слід зауважити, що забезпечення якісної компетентнісної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва під силу лише колективу

викладачів вищого навчального закладу, педагоги якого й самі володіють переліченими компетенціями. Студенти цілеспрямовано та підсвідомо переймають педагогічні підходи, техніки, методики, стиль викладання від своїх наставників, ретранслюючи потім набутий досвід, відношення до мистецтва своїм учням в умовах Нової української школи.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Білявська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvs/>
3. Масол Л. М. Інтегративні технології формування предметних компетентностей учнів початкових класів ц процесі навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». *Мистецтво та освіта*, 2020. № 2 (96). С. 2-8.
4. Овчарук О. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти. *Основа школа*. 2005. Вип.3-4. С. 16-22.
5. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища шк., 2000. 380 с.

References:

1. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 r. #2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Bilyavska O. O. Profesiynna kompetentnist' uchyatelya yak skladova efektyvnoyi pedagogichnoyi diyalnosti. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvs/>
3. Masol L. M. Integratyvni tehnologiyi formuvannya predmetnyh competentnostey uchniv pochatkovykh klasiv u protcesi navchannya integrovanogo kursu «Mystetctvo». *Mystectvo ta osvita*, 2020. № 2 (96). S. 2-8.
4. Ovcharuk O. Perspektyvy zaprovadzhennya kompetentnisnogo pidhodu do vitchyznyanogo zmistu osvity. *Osnovna shkola*. 2005. Issues 3-4. S. 16-22/

5. Profesiyna osvita: Slovnyk: [Navch. posib.] / uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychalo. Kiev : Vyshcha shk., 2000. 380 s.

УДК 316.334

Оксана Володимирівна Борюшкіна,

канд. соціол. наук, доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

<https://orcid.org/0000-0002-6726-5113>

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ
НЕРІВНОСТЕЙ В СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД**

Oksana Boryushkina,

Cand. Sociol. Science (Ph.D in Sociology), docent UNESCO Chair "Philosophy of

Human Communication" and social and humanitarian disciplines

State biotechnological university (SBTU)

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR
STUDYING SOCIAL INEQUALITIES IN SOCIETY: SOCIOLOGICAL
APPROACH**

Анотація. У статті розглядаються питання теоретико-методологічного аспекту вивчення феномену соціальної нерівності в сучасному суспільстві. В умовах викликів сучасності постає завдання теоретичного обґрунтування методологічних засад використання саме соціологічних методів дослідження такого глобального соціального явища через ефективність соціологічного інструментарію.

Ключові слова: соціальна нерівність, стратифікація.

Abstract. The article deals with the theoretical and methodological aspects of studying the phenomenon of social inequality in modern society. In the face of the challenges of our time, the task of theoretical substantiation of the methodological